

מדוע הופרדו מצוות חג הסוכות בפרשת אמר?

פתיחה: פרשיות המועדים בתורה

חג הסוכות, יחד עם שאר הרגלים, מופיע בתורה בחמש פרשות: משפטים, כי תשא, אמר, פינחס וראה¹.

א. בפרשת משפטים נזכר החג בחצי פסוק בלבד, ורק מהצד החקלאי: "[ו]חג הקציר בכורי מעשיך אשר תזרע בשדה] וחג האסיף בצאת השנה, באספך את מעשיך מן השדה" (שמות כג, טז).

חג האסיף נזכר כאן כחלק ממערכת הרגלים, והדגש הוא: "שלוש רגלים תחג לי בשנה" (שם, יד). כלומר: כאשר בני ישראל יגיעו לארץ כנען ויפגשו שם עובדי עבודה זרה שחוגגים את חג הקציר ואת חג האסיף לאיליהם, אל להם לבני ישראל ללמוד מהם ולחשוב כאילו ח"ו יש כח לגשם או לרוח או לשמש מצד עצמם, אלא לדעת שד' הוא בורא העולם ומנהיגו, והוא שמוריד את הגשם ומצמיח את היבול: "ובכל אשר אמרתי אליכם תשמרו, ושם אלהים אחרים לא תזכירו, לא ישמע על פיך. שלוש רגלים תחג לי בשנה".

ב. בפרשת כי תשא נזכר החג גם כן בחצי פסוק בלבד, וגם כן רק מהצד החקלאי: "[ו]חג שבעת תעשה לך, בכורי קציר חטים] וחג האסיף תקופת השנה" (שם לד, כב).

ג. בפרשת פינחס מפורט קרבן המוסף של החג (במדבר כט, יב-לט), ובו מקריבים בכל יום שני אילים וארבעה עשר כבשים, ומספר פרים המתחיל בשלושה עשר ביום הראשון ויורד עד שבעה ביום האחרון. קרבן זה מיוחד לחג הסוכות, ואין כדוגמתו בשום מועד אחר בשנה.

ד. בפרשת ראה נזכר החג בשלושה פסוקים, ושם מודגשת החובה לשמוח "לפני ד'... במקום אשר יבחר ד'², ולשמח את האומללים (דברים טז, יג-טו)³. ה. בפרשת אמר נזכר החג באריכות, בשנים עשר פסוקים (ויקרא כג, לג-מד), ובה יעסוק עיקר המאמר. יש לציין שביום טוב ראשון של סוכות (ובחוץ לארץ גם ביום טוב שני של גלויות) קוראים את פרשת המועדות שבפרשת אמר.

¹ סימן לדבר: מ"ת אפי"ר - לפני הרגלים צריך כל מי שנטמא במת להיטהר באפר פרה אדומה.

² עיין במאמר "המקום אשר יבחר ד'" בספרי "הדר העולם".

³ עיין שם ברמב"ן בפסוקים א, ח. ועיין עוד בספרי דברים פרשת ראה פיסקא קכז: "בשלושה מקומות מזכיר פרשת מועדות: בתורת כהנים מפני סדרן, בחומש הפקודים מפני קרבן, במשנה תורה מפני העיבור" ויש גורסין: "מפני הציבור". ועיין שם במפרשי הספרי ובעיקר ב"ספרי דבי רבי" וב"עמק הנצי"ב".

הקדמה: פרשת חג הסוכות בפרשת אמר

כך נאמר בפרשה:

לג. "וידבר ד' אל משה לאמר:

לד. דבר אל בני ישראל לאמר: בחמשה עשר יום לחדש השביעי הזה חג הסוכות שבעת ימים לד'.

לה. ביום הראשון מקרא קדש, כל מלאכת עבודה לא תעשו.

לו. שבעת ימים תקריבו אשה לד', ביום השמיני מקרא קדש יהיה לכם, והקרבתם אשה לד', עצרת היא, כל מלאכת עבודה לא תעשו.

לז. אלה מועדי ד' אשר תקראו אתם מקראי קדש, להקריב אשה לד', עלה ומנחה זבח ונסכים, דבר יום ביומו.

לח. מלבד שבת ד', ומלבד מתנתיכם, ומלבד כל נדריכם, ומלבד כל נדבתיכם אשר תתנו לד'.

לט. אך בחמשה עשר יום לחדש השביעי, באספכם את תבואת הארץ, תחגו את חג ד' שבעת ימים, ביום הראשון שבתון, וביום השמיני שבתון.

מ. ולקחתם לכם ביום הראשון פרי עץ הדר, כפת תמרים, וענף עץ עבת, וערבי נחל, ושמתם לפני ד' אלקיכם שבעת ימים.

מא. וחגתם אתו חג לד' שבעת ימים בשנה, חקת עולם לדתיכם, בחדש השביעי תחגו אתו.

מב. בסכת תשבו שבעת ימים, כל האזרח בישראל ישבו בסכת.

מג. למען ידעו דלתיכם כי בסכות הושבתי את בני ישראל בהוציא אתם מארץ מצרים, אני ד' אלקיכם.

מד. וידבר משה את מעדי ד' אל בני ישראל".

כשמתבוננים במבנה הפרשה רואים שהיא מחולקת לארבעה חלקים:

בחלק הראשון (פסוקים לג-לו) מצוה התורה מספר ציוויים כלליים על חג הסוכות.

בחלק השני (פסוקים לז-לח) מסוכמים המועדים כולם.

בחלק השלישי (פסוקים לט-מג) חוזרת התורה ומצוה מספר ציוויים כלליים על חג

הסוכות, וכן מפרטת את מצות ארבעת המינים ואת מצות הישיבה בסוכה.

החלק הרביעי (פסוק מד) חותם את המועדים כולם.

מתוך כך יש לשאול:

1. מדוע הופרדו מצוות חג הסוכות לשני חלקים, וביניהם נכתבו דברי סיכום לכל החגים?

2. מדוע חוזרת התורה בפסוק ל"ט על מה שנאמר בפסוקים ל"ד-ל"ו?⁴

עוד יש לשאול שתי שאלות:

3. מדוע פותח החלק השני של מצוות חג הסוכות במלה "אך"? והרי הפסוקים הקודמים עסקו גם הם במצוות חג הסוכות!

4. מדוע נאמר בתחילת החלק הראשון "בחמשה עשר יום לחדש השביעי הזה"?

את השאלה הראשונה על הפרדת מצוות חג הסוכות לשני חלקים כבר שאל האברבנאל: "למה אמר במצות חג הסוכות באמצעיתה: 'אלה מועדי ד' וגו' מלבד שבתות ד' (פסוקים לז-לח) כאילו כבר השלים כל מצות ד'? ואינו כן! כי אחר זה ציוה בה עוד דברים באומרו: 'אך בחמשה עשר יום' וגו' ושאר הפסוקים שהיו ראויים להכתב קודם 'אלה מועדי ד'!"! אך לא זכיתי להבין מה הוא ענה על שאלה זאת.

א. מדוע חזרה התורה על מצוות חג הסוכות?

שאל רבנו בחיי (ויקרא כג, לט): "אך בחמשה עשר יום לחדש השביעי באספכם – יש לשאול כאן: והלא כבר נאמר למעלה: 'בחמשה עשר יום לחדש השביעי הזה חג הסוכות' (פסוק לד)!"! רבנו בחיי שאל רק מדוע פסוק ל"ט חוזר על מה שנאמר בפסוקים לד-לו, אך הוא לא שאל מדוע חילקה התורה את מצוות חג הסוכות לשני חלקים.

רבנו בחיי ענה על שאלתו שתי תשובות:

1. תשובתו הראשונה של רבנו בחיי

כתב רבנו בחיי: "אלא דרך הכתובים כן מפני אריכות העניין וכל מה שהפסיק בינתיים".

כוונת רבנו בחיי באומרו "אריכות העניין" היא להפסיק שבפסוקים לז-לח. כעין זה מצאנו במקומות נוספים בתורה, שכאשר התורה עסקה בעניין אחד

---

⁴ אמנם בפסוקים לד-לו כתוב על היום הראשון ועל היום השמיני "מקרא קדש", ולא כתוב "שבתון", ואילו בפסוק לט כתוב על היום הראשון ועל היום השמיני "שבתון", ולא כתוב "מקרא קדש", אבל כבר כתב הרמב"ם גם על "מקרא קדש" וגם על "שבתון" שהם עשה לשבות ממלאכה (עיי' ספר המצוות לרמב"ם מצות עשה קס, קסב, קסו, קסז). ועיי' עוד ב"שם עולם" כאן פסוק ז.

ועברה לעניין אחר, ואחר כך היא חוזרת לעניין הראשון, היא חוזרת על הפסוק שנאמר בסוף העניין הראשון. וכך כתב רש"י במספר מקומות.⁵ אמנם דווקא על פי התשובה שענה רבנו בחיי על השאלה שהוא שאל, שהתורה האריכה כאן בדברי הסיכום לכל המועדים, קשה יותר השאלה מדוע הפרידה התורה בין שני חלקי מצוות חג הסוכות בדברי סיכום על כל המועדים, ושאלה זו הוא לא שאל.

2. תשובתו השניה של רבנו בחיי

עוד כתב רבינו בחיי: "ועוד נראה לי לומר כי למעלה (פסוקים לג-לו) הזכיר עניין הקרבנות, שהם חקי ד' יתברך, ושם ירמוז על של מעלה, הוא שאמר: 'ביום הראשון מקרא קדש' (פסוק לה), 'ביום השמיני מקרא קדש' (פסוק לו), אבל בכאן למטה (פסוקים לט-מג) יבאר בשל מטה, ויזכיר שם חקי ישראל, שיחגו חג ד' שבעת ימים בזמן האסיפה (פסוק לט), ושיטלו בו מצות הלולב".⁶

⁵ א. בבראשית כח, י כתב רש"י: "ויצא יעקב – על ידי שבשביל שרעות בנות כנען בעיני יצחק אביו הלך עשו אל ישמעאל הפסיק הענין בפרשתו של יעקב וכתב: 'וירא עשו כי ברך' וגו' ומשגמר חזר לענין הראשון".

עוד כתב רש"י בבראשית לט, א: "ויוסף הורד – חוזר לענין ראשון, אלא שהפסיק בו כדי לסמוך ירידתו של יהודה למכירתו של יוסף, לומר לך שבשבילו הורידוהו מגדולתו".
וכן כתב רש"י בשמות ו, כט: "וידבר ד' – הוא הדבור עצמו האמור למעלה 'בא דבר אל פרעה מלך מצרים', אלא מתוך שהפסיק הענין כדי ליחסם חזר הענין עליו להתחיל בו".
ושם, ל: "ויאמר משה לפני ד' – היא אמירה שאמר למעלה: 'הן בני ישראל לא שמעו אלי', ושנה הכתוב כאן כיון שהפסיק הענין. וכך היא השיטה כאדם האומר נחזור על הראשונות".
ב. נחמה ליבוביץ ("עיונים חדשים בספר ויקרא" עמ' 361) הביאה את דברי רבנו בחיי וכתבה עליהם: "אלא שתשובה זו אינה עונה לשאלת הכפל. שהרי לכאורה אין פסוקנו, פסוק ל"ט, אלא חזרה על מה שנאמר כבר בפסוקים ל"ד-ל"ה. אמנם מצאנו רבות בכתובים שאחרי הפסקה, מעין סטייה מהדבר שעוסקים בו, חוזרים לענין שנאמר כבר [ענין רש"י בראשית כח, י ד"ה 'ויצא', שמות ו, כט-ל וענין רש"י שם], אלא שאין זה עונה לשאלה למה הפסיק כאן בין דיני סוכות לדיני סוכות בפסוקים לז-לח".

לעניות דעתי התשובה של רבנו בחיי עונה על שאלת הכפל, כמו שהסבירה נחמה ליבוביץ במשפט הפותח במלים "אמנם מצאנו". כמו כן כבר ציינו שרבנו בחיי לא שאל כלל למה הפסיק כאן בין דיני סוכות לדיני סוכות בפסוקים לז-לח, וממילא לא קשה שהוא לא ענה על כך. אמנם אפשר שנחמה ליבוביץ לא התכוונה להעיר על דברי רבנו בחיי שהוא לא ענה על שאלתו, אלא רק לציין שמתוך שהוא לא שאל הוא גם לא ענה. אבל מתוך שהיא הביאה את שאלת האברבנאל ומיד אחריה כתבה: "רבנו בחיי נותן שתי תשובות לשאלה זו" - של האברבנאל, נראה שהיא לא הסבירה את שאלת רבנו בחיי כפי שהסברנו, אלא כשאלת האברבנאל. אך לעני"ד דברינו מוכרחים למדייק היטב בדברי רבנו בחיי, וקושיותיה על דברי רבנו בחיי אינן קשות.

⁶ עוד הוסיף רבנו בחיי: "לכפר על קלקולו של אבינו הראשון שהיה בזמן הזה, וזהו שסמך לו מיד: 'ולקחתם לכם' (פסוק מ), וזה נראה לי נכון". וכוונתו כנראה לחטא אדם הראשון, שהיה בראש השנה.

נחמה ליבוביץ⁷ הביאה את דברי רבנו בחיי וביארה אותם: "אם כן יש כאן לפי דבריו חלוקה בין שני מיני מצוות, שהוא קורא להן: 'של מעלה' ו'של מטה'. ובודאי יבין הלומד שבאומרו שהראשונים הם 'חוקי ד' לא רצה לומר שהשניים אינם 'חוקי ד'', אלא שלא כקרבנות אינם מעידים כל כך על הקשר שבין אדם לאלקיו". רבנו בחיי, כאמור, שאל וענה על הכפל של מצוות חג הסוכות, אך בתשובתו השניה ישנה תשובה מסוימת גם לשאלה מדוע הפרידה התורה את מצוות חג הסוכות לשני חלקים: כיון שיש כאן שני סוגי מצוות! אמנם יש להעיר שקשה לומר שבגלל סיבה זו היה כדאי להפריד את מצוות החג לשני חלקים, שהרי בכל שאר החגים לא מצאנו הפרדה זו: בחג המצות יש את הציווי על אכילת מצות, וציווי זה צמוד לציוויים "מקרא קדש יהיה לכם, כל מלאכת עבודה לא תעשו, והקרבתם אשה לד'" (כג, ו-ח). בחג השבועות יש את הציווי להביא מנחה חדשה של שתי הלחם עם הקרבנות הנלווים, וציווי זה צמוד לציוויים "מקרא קדש יהיה לכם, כל מלאכת עבודה לא תעשו" (כג, יז-כא)⁸. בראש השנה יש את הציווי להריע, וציווי זה צמוד לציוויים "מקרא קדש, כל מלאכת עבודה לא תעשו, והקרבתם אשה לד'" (כג, כג-כח). ביום הכפורים יש את הציווי להתענות, וציווי זה צמוד לציוויים "מקרא קדש יהיה לכם, והקרבתם אשה לד', וכל מלאכה לא תעשו" (כג, כו-כח)! אם כן מדוע דווקא בחג הסוכות הפרידה התורה בין שני חלקי מצוות החג? לפני שנענה על שאלה זו, נעסוק בשאלה נוספת.

ב. מדוע נאמרה המלה "אך" בתחילת החלק השני?

1. הסבר רש"י

כתב רש"י: "אך בחמשה עשר יום תחוגו – קרבן שלמים לחגיגה. יכול תדחה [החגיגה] את השבת? תלמוד לומר: 'אך', הואיל ויש לה תשלומין כל שבעה". כלומר: יכול תדחה החגיגה את השבת, כאשר היום הראשון של סוכות, דהיינו חמישה עשר בחדש תשרי, חל בשבת?

⁷ שם ועמ' 362.

⁸ אמנם הבאת המנחה החדשה היא קרבן, והיא דומה להקרבת האשה שבחלק הראשון, כך שממנה אין להקשות, מכל מקום להשלמת הענין הבאתי גם את חג השבועות.

תלמוד לומר: "אך" – מיעוט. כלומר: כיון שאפשר להביא את החגיגה באחד הימים האחרים של החג, ולא דווקא ביום הראשון, לכן היא אינה דוחה את השבת.

רש"י הסביר את המלה "אך" כממעטת **בפסוק עצמו**, בדיני קרבן חגיגה, שהקרבן אינו דוחה את השבת, ולא הסביר את המלה "אך" במשמעות של ניגוד לפסוקים הקודמים. הסברו הוא על דרך הדרש, ש"אך" **ממעט**, ולא על דרך הפשט ש"אך" **מנגד**, ועיין בסמוך⁹.

ה"כלי יקר" הביא את דברי רש"י, ושאל עליו: "וקשה: שבת מאן דכר שמייה?". כלומר: היכן רמוזה השבת בפסוק זה, שקרבן חגיגה אינו דוחה אותה? ותירץ: "ונראה שכך פירושו: 'אך בחמשה עשר יום לחדש, **באספכם את תבואת הארץ**', היינו ביום **שמותו לאסוף התבואה** מן השדה, לכל הפחות לצורך אוכל נפש, דהיינו ביום טוב שאינו חל בשבת - באותו יום תחוגו החגיגה. אבל לא ביום שאין בו שום אסיפה מן השדה בשום צד, אף אם אין לו מה לאכול, והיינו בשבת. ואילו לא נאמר 'אך', הייתי אומר 'באספכם' היינו **בזמן אסיפה** קאמר, ולא **ביום שיש בו אסיפה**".

כלומר: הרמז לכך שקרבן חגיגה אינו דוחה את השבת הוא במלים "באספכם את תבואת הארץ": שרק בימים שבהם מותר לאסוף את התבואה, אז תקריבו קרבן חגיגה, ולא בשבת, שבה אסור לאסוף את התבואה.

2. הסבר הראב"ע

הסבר בכיוון אחר כתב הראב"ע: "וטעם 'אך' – בעבור שהזכיר בפרשה שהיא קודם זאת [פרשת יום הכפורים] ענוי הנפש, אסר להתענות בחג הסכות, כי בו כתובות: 'ושמחת בחגך', 'והיית אך שמח' (דברים טז, יד-טו)"¹⁰.
הסביר ה"שם עולם"¹¹ (שם): "אך – עיין רש"י. ועל דרך הפשט פירש הראב"ע: 'וטעם 'אך' בעבור שהזכיר וכו"'. לפירושו 'אך' אינו **מיעוט**, כי אם מורה **היפך** הדבר הקודם, כי זה אחד משמושי מלת 'אך', וכאומר: למעלה ביום הכפורים נצטויתם בעינוי נפש, **אבל כאן, בחג הסכות, היפך הדבר הקודם**, כי בו אסור להתענות, כי אם תשמחו".

⁹ עיין גם ברבנו מיוחס שהסביר תחילה על פי הפשט, ואחר כך כתב: "ורבותינו דרשו: מיעט את החגיגה שאינה דוחה שבת".

¹⁰ בחלק מהדפוסים נדפס כאן גם: "ושמחתם" (ויקרא כג, מ), ובחלק מהדפוסים ובהם "תורת חיים" אינו מופיע.

¹¹ פירוש על ספר ויקרא לרב אליעזר ליפמאן ליכטענשטיין, ווארשא תרל"ז.

אבל דברי הראב"ע קשים, וכפי שכבר העיר עליו ה"שם עולם" (שם): "אבל תימה: הלא עיקר ההיפוך חסר מן הספר! לא זו [בלבד ש] 'ושמחת בחגך', וכן 'והיית אך שמח' אינם כתובים כאן כלל, כי אם במשנה תורה (דברים טז, יד-טו), אלא אפילו 'ושמחתם' האמור כאן, מלבד שהוא רחוק ממלת 'אך', ורחוק מאד שעליו ישוב הוראת ההיפוך, עוד יפלא: הלא אינו מדבר כלל משמחת יום טוב, לאסור העינוי, כי אם משמחת ארבעת המינים! ועוד שם נאמר: 'לפני ד' אלקיכם' – במקדש, ולא בגבולין, כמו שכתבתי שם, אם כן מה עניין זה לעניין ההיפוך מיום הכפורים".

שאלה נוספת שאל הרב יהודה שביב (שמעתין 67 עמ' 11) על דברי הראב"ע: "אם יש כאן ניגוד לעינוי של יום הכפורים, כי אז דווקא ראוי היה להסמך עניין השמחה למצוות סוכות האמורות בסמוך למצוות יום הכפורים [כלומר: בפסוקים לג-לז], ולא לאחר הפרשה האחרת [כלומר: בפסוקים לט-מג]!"

3. הסבר הרשב"ם

הסבר דומה להסבר הראב"ע כתב הרשב"ם (שם): "אך בחמשה עשר יום לחדש השביעי – אף על פי שראש השנה ויום הכפורים באים לזכרון ולכפרה, אבל סוכות בא לשמחה ולהודאה, על שמילא בתיהם כל טוב בימי אסיפה".

יש לשים לב שאף על פי שדברי הרשב"ם דומים מאד בעיקרון לדברי הראב"ע, מכל מקום עליו לא קשה קושית ה"שם עולם". שכן אף על פי שהרשב"ם כתב שסוכות בא לשמחה, הוא לא הביא את לשונות השמחה, ואפשר לומר שכוונתו למלים "תחגו את חג ד'", הכתובות בפסוק זה!

ועוד, שהרשב"ם דיבר על ההודאה על האסיף, ורק בפסוק זה מבין כל פסוקי הפרשה כתוב: "באספכם את תבואת הארץ", ולכן בפתחת פסוק זה כתובה המלה "אך"!

על פי זה נראה שניתן ליישב גם את קושית ה"שם עולם" על דברי הראב"ע: אמנם לשונות השמחה ביחס לחג עצמו כתובות רק בספר דברים, ואילו כאן נזכרת לשון שמחה רק ביחס לנטילת ארבעת המינים במקדש, אבל כבר בפסוק הראשון כתוב: "באספכם את תבואת הארץ", שעל כך יש לשמוח, "תחגו את חג ד'", כלומר: תשמחו. והמלה "אך" הבאה בניגוד לפרשת יום הכפורים רומזת לכך שיש לשמוח ברגל זה, כמו שכותבת התורה אחר כך במפורש בספר דברים¹²!

¹² ועיין גם ב"דעת זקנים מבעלי התוספות" ובחזקוני כאן.

4. הסבר הספורנו

הסבר אחר כתב הספורנו (שם): "אך בחמשה עשר יום – אחר שהזכיר את הדברים הכלליים, שכל המועדים מסכימים בהם, וזה במה שכולם 'מקראי קדש', וטעונים קרבן מוסף, כאמרו: 'מועדי ד' אשר תקראו אתם מקראי קדש, להקריב אשה' וכו' (פסוק לז), אמר: 'אך בחמשה עשר יום' וכו', והודיע שחג הסוכות נבדל משאר המועדים:

ראשונה, שהשמיני שלו 'מקרא קדש', כאמרו: 'וביום השמיני שבתון', לא כן בימי השבוע ובימי חג המצות, וכן בחדשים ובשנים, שבהם קדש השביעי, לא השמיני. שנית, במה שזה החג טעון שני דירה, כאמרו: 'בסוכות תשבו' (פסוק מב). שלישית, שטעון נענוע ארבע מינים, כאמרו: 'ולקחתם לכם ביום הראשון פרי עץ הדר' וכו' (פסוק מ)¹³.

מדברי הספורנו נראה שהוא בא לענות על המלה "אך", ואולי גם על הפרדת מצוות חג הסוכות לשני חלקים!

גם בספר "שם עולם" (שם) הבין שדברי הספורנו באו לענות על המלה "אך", וביאר את דבריו: "אבל הספורנו כתב וזה לשונו: 'אך בחמשה עשר יום' וכו'. לפירושו גם כן 'אך' מורה היפך הדבר הקודם, אבל אתי שפיר יותר, כי ההיפוך כתוב קרוב אצל מלת 'אך', וקרוב שעליו יסוב הוראת ההיפוך"¹⁴. כלומר: שבצמוד למלה "אך" כתוב שביום השמיני שבתון, שבזה שונה חג הסוכות משאר החגים.

דיון בדברי הספורנו

יש לציין שגם דברי הספורנו קשים, וכפי שכבר העיר עליו בספר "שם עולם": "אבל עדיין תימה: הלא ההיפוך אינו בגוף המועד, כי אם במצוות המיוחדות בו, סוכה ולולב. ובמצוות המיוחדות, לא חג הסוכות דווקא נבדל משאר המועדים, כי אם כל מועד ומועד נבדל בזה מחבירו, כי כל אחד ואחד מהמועדים מיוחד במצוה מיוחדת! ומכל מקום בשום אחד מהם לא נאמר הוראת ההיפוך!"

¹³ עיין ברבנו מיוחס שכתב: "אך בחמשה עשר – אף על פי שכל הרגלים שוים בקרבנות ומקרא קדש, אך ברגל הזה בלבד צריכים אתם לשמוח בלולב וסוכה, כמו שמפרש והולך. [ורבותינו דרשו (פסחים ע): מיעט את החגיגה שאינה דוחה את השבת]". ודבריו [הראשונים] דומים לספורנו.
¹⁴ יש לציין שבספר המפתח כתב הספורנו: "'אך בחמשה עשר יום' – אחר שכבר התבאר בראשית הפרשה". משמע יותר שהוא בא לענות על הכפל בפסוק ל"ט. אבל מהסברו נראה יותר שהוא בא לענות על המלה "אך", כמו שהתבאר. וכנראה שכוונתו בשאלה מדוע כתוב "אך" אחרי שכבר עסקנו בעניני חג הסוכות.

גם הרב קופרמן בביאוריו על הספורנו¹⁵ שאל: "דברי רבינו טעונים הסבר. הרי באותה מידה שחג הסוכות טעון מצות נענוע ארבעת המינים, כך חג המצות טעון אכילת מצה, ומאי אולמיה האי מהאי?!"
ענה הרב קופרמן: "ושמא כוונת רבינו לומר ששם חג המצות מעיד על אכילתו, כך שאין לראות באכילת מצה מצוה נוספת על החג. אבל אין בין שם חג הסוכות ובין מצות ארבעת המינים ולא כלום. לכן יש לראות בהם מצוה נוספת על עצם החג עצמו. אשר לשינוי מקום שכן כלול בשם סוכות, מקרא מלא (פסוק מג) מעיד שדווקא ביציאת מצרים היו הסוכות מקומות ישוב ולא סוכות ניידות, לכן בזה נבדל משאר המועדים, שלדורות טעון שינוי מקום."
דבריו האחרונים לכאורה קשים מאד: וכי הסוכות שבמדבר היו קבועות?! וכי בני ישראל לא הלכו בעקבות הענן?! וממילא היו צריכים לפרק את סוכותיהם ולהקימן במקום החדש, ושוב לפרק, ושוב להקים, לפעמים מדי יום!¹⁶
וכנראה שכוונתו לסוכות ענני הכבוד, שהם היו קבועים, ולא לסוכות ממש.

עוד שאל ה"שם עולם": "ואפילו ההבדל הראשון מה שבכולם השביעי קדש וכאן השמיני, אף על פי שזהו היפוך בגוף המועד, מכל מקום מה עניין זה למלת 'אך' האמור אצל 'בחמשה עשר יום'?! כי ההיפוך הזה אינו כי אם בשמיני, שהוא רגל בפני עצמו, לא בחג הסוכות שאצלו נאמר הוראת ההיפוך."
על קושיה זו נראה לענות שזהו שינוי בגוף המועד, בכך שהשביעי של חג הסוכות אינו קדוש. ועוד שגם לגבי היום השמיני, אף על פי שהוא רגל בפני עצמו לעניין "פז"ר קש"ב"¹⁷, מכל מקום הוא כאחד מימי חג הסוכות לעניין תשלומין של עליה לרגל והקרבתו שמביא העולה לרגל. עיין על כך במאמר הבא.

¹⁵ ירושלים תשנ"ב.

¹⁶ עיין במדבר ט, טו-כג.

¹⁷ עיין רש"י במסכת יומא (ג ע"א): "לענין פז"ר קש"ב. פייס לעצמו – שאין פייס בפרי החג אצל המשמרות, שכל המשמרות שונות ומשלשות בהן לפי חשבון סדרן, כמו ששינוי במסכת סוכה (דף נה:), אבל פר של שמיני בתחילה מפיסין עליו. זמן לעצמו – לברך שהחיינו. רגל לעצמו – שאין שם חג הסוכות עליו. קרבן לעצמו – שאין קרבנו שוה לכל שאר ימות החג, שכולם פרים מרובים, ואילים שנים, וי"ד כבשים, וכאן פר אחד איל אחד ושבעה כבשים. שיר לעצמו – שאין שירו שוה לכל שאר שירות ימי החג. כל שיר ימי החג מדבר מעין גזל מתנות עניים, ואותן של חול המועד מפורש (שם ע"א) במסכת סוכה: הומ"בהי, ושל שמיני עצרת אינו מעין אסיף, ולא פירשו לנו איזהו שירו.

אבל יש לשאול על דברי הספורנו: הרי הציווי שהיום השמיני יהיה קדוש כתוב כבר בחלק הראשון של מצוות חג הסוכות (פסוק לו), ומדוע אם כן כתוב "אך" בחלק השני ביחס אליו?

לסיכום פרק זה:

1. לרש"י המלה "אך" באה למעט את שבת מהקרבת קרבן חגיגה.
2. לראב"ע ולרשב"ם המלה "אך" באה לנגד את חג הסוכות מיום הכפורים, שביום הכפורים יש להתענות, ואילו בחג הסוכות יש לשמוח.
3. לספורנו המלה "אך" באה לנגד את חג הסוכות משאר החגים, שבחג הסוכות היום השמיני קדוש ולא השביעי, ויש בו מצוות מיוחדות של לקיחת ארבעת המינים ושיבה בסוכה.

ג. מדוע הופרדו מצוות חג הסוכות?

1. הסבר ה"אור תורה", הרד"ץ הופמן וה"ציץ אליעזר"

כתב בספר "אור תורה"¹⁸ (ויקרא שם): "אך בחמשה עשר יום לחדש השביעי וגו' – [יש] להבין: מדוע בכל החגים צוה ד' את אשר יעשו בחג: בחג המצות יאכלו מצות, בחג השבועות יקריבו מנחת בכורים, בראש השנה יעשו זכרון תרועה, ביום הכפורים יענו את נפשם, ובחג הסוכות לא אמר הכתוב [בחלק הראשון של הפרשה] מה יעשו בו: שישבו בסוכות ויקחו ארבעה מינים, כי אם: 'ביום הראשון מקרא קדש', ו'ביום השמיני מקרא קדש' (פסוקים לה-לו), ויקריבו בהם קרבנות החג, ומסיים הכתוב: 'אלה מועדי ד' אשר תקראו אתם מקראי קדש' (פסוק לז). ואחר כך אמר ד' להם פרשה מיוחדת: 'אך בחמשה עשר וגו' ולקחתם לכם וגו' בסכות תשבו וגו'". ומדוע לא צוה ד' להם בישיבת סוכה ובלקיחת ארבעה מינים בפעם הראשונה [כלומר: בחלק הראשון] בחג הסוכות?

גם נבין: בפעם הראשונה כתיב: 'בחמשה עשר יום לחדש השביעי הזה', ובפעם השניה לא כתיב 'הזה'!

ברכה לעצמו – ברכה שהיו מברכין לתפלת חיי המלך, כדמפורש בתוספתא [פ"ד] דסוכה, על שם 'ביום השמיני שלח את העם ויברכו את המלך' (מ"א ח). ועיין על כך בהרחבה בספר "המועדים בהלכה" לרב זוין, "סוכות" פרק ה: "שמיני עצרת".
¹⁸ לרב מנחם צבי טאקסין, פיעטרקוב תרע"א. הפנה אליו בספר "כמוצא שלל רב" לחומש ויקרא פרשת אמר [לרב אברהם ישראל רוזנטל (מכון הרב פרנק ירושלים, תש"ס)].

...והנראה לי בעזרת ד' על פי הפשט האמיתי כי באמת **במדבר לא היו צריכים לשבת בסוכות**, כי טעם הישיבה בסוכות הוא לזכר שישבו בסוכות במדבר, בסוכות של ענני הכבוד, כמו שכתוב במפורש: 'למען ידעו דלתיכם כי בסוכות הושבתי את בני ישראל בהוציא אותם מארץ מצרים', ובמדבר לא היו צריכים לזכר הזה. **וכן מצוה של ארבעת המינים לא היו מחויבים גם כן במדבר**, כי כתיב מפורש שהמצוה של ארבעת המינים היא רק בבואם אל הארץ: 'באספכם את תבואת הארץ וגו' ולקחתם לכם וגו'". ועל כן אמר להם משה רבנו עליו השלום [בחלק הראשון] רק: 'בחמשה עשר יום לחדש השביעי הזה' וגו' (פסוק לד), כי יעשו חג הסוכות ביום הראשון וביום השמיני. ואחר כך אמר להם פרשה מיוחדת, שבבואם אל הארץ ישבו בסוכות ויקחו ארבעה מינים".

כעין זה כתב גם הרד"ץ הופמן (ויקרא שם)¹⁹: "חוקי תורת כהנים וספר הקדושה הם חוקי **מדבר**, במובן המדויק של המלה. כלומר: לא בלבד שניתנו בתקופת המדבר, אלא גם מכוונים לתקופה ההיא. נקח למשל את חוקי הצרעת: תמיד מתואר המצורע כיושב 'מחוץ למחנה' (ויקרא יג, מו; יד, ג). ואם החוק המדובר נועד לימים שבעתיד, מקדים הכתוב: 'כי תבואו אל ארץ כנען' (יד, לד). ושכך הוא הדבר גם בחוקי המועדים מראה לנו חוק הפסח (שמות יב)²⁰... וכן המבוא לחוק העומר (לעיל כג, ט-י).

והנה דווקא חג הסוכות הוא מועד שלו הוקדשו מצוות מיוחדות שלא ניתנו להגשמה במדבר. בפרט החגיגות של שמחה ליד המקדש כשאוחזין את אגודת הלולב ביד, לאות תודה על ברכת ד' באסיפת התבואה, והישיבה בסוכות לזכר החסות שקבלו מד' במסע במדבר. לחלק זה של חגיגת ימי הסוכות היה מן הצורך ליחד השלמה לעצמה, בדומה לחג תחילת הקציר בפסח, לעיל פסוק ט' ואילך".

ה"אור תורה" והרד"ץ הופמן ענו על ההפרדה בין מצוות חג הסוכות, אבל לפי דבריהם מיושבת גם המלה "אך", וגם הכפילות שבפסוק ל"ט, כיון שהפסוק בא לומר כך: עכשיו, **במדבר**, תעשו את חג הסוכות רק בהקרבת אשה ומקרא קדש ואיסור מלאכה ביום הראשון וביום השמיני. אבל **אינכם מצווים לשבת בסוכות ולקחת את ארבעת המינים**. "אך" - אבל "באספכם את תבואת הארץ", כלומר:

¹⁹ כרך ב עמ' קצו, הובאו דבריו בספר "עיונים חדשים בספר ויקרא" לנחמה ליבוביץ עמ' 362 בדילוגים קלים ובשינויים קלים.

²⁰ נראה שכוונתו למה שכתוב שם: "והיה כי תבאו אל הארץ אשר יתן ד' לכם" וגו' (שמות יב, כה).

כאשר תבואו אל הארץ, ויהיה לכם אסיף, אז תחגו את חג ד' גם במצוות שנאמרו כבר, וגם בלקיחת ארבעת המינים ובישיבה בסוכה!
 כמו כן הסביר ה"אור תורה" מדוע כתוב בחלק הראשון של חג הסוכות "בחמשה עשר יום לחדש השביעי הזה": בחדש השביעי הזה, שאתם במדבר, אין אתם צריכים לקחת את ארבעת המינים ואין אתם צריכים לשבת בסוכה, אבל כאשר תבואו אל הארץ, תקיימו גם מצוות אלו!
 אם כן כל ארבע השאלות בפרשה מיושבות לפי דרכם:
 1. מדוע הופרדו מצוות חג הסוכות לשני חלקים – החלק הראשון נאמר לתקופת המדבר, והחלק השני בארץ.
 2. מדוע חוזרת התורה בפסוק ל"ט על מה שנאמר בפסוקים ל"ד-ל"ו – שגם בארץ צריך לקיים את המצוות שהיו צריכים לקיים במדבר.
 3. מדוע פותח החלק השני של מצוות חג הסוכות במלה "אך"? והרי הפסוקים הקודמים עסקו גם הם במצוות חג הסוכות – להדגיש שכאשר יכנסו לארץ יתחייבו במצוות נוספות.
 4. מדוע נאמר בתחילת החלק הראשון "בחמשה עשר יום לחדש השביעי הזה" – שבחדש הזה, שאתם במדבר, תקיימו רק את המצוות הללו, אבל אחר כך בארץ תקיימו מצוות נוספות.

א. הוכחות ה"ציץ אליעזר" שבמדבר לא נהגה מצות ארבעת המינים

בשו"ת "ציץ אליעזר" (חלק ז סימן לא)²¹ כתב שהרב ישראל ועלץ, ראב"ד בבודאפט, הדפיס מאמר בירחון התורני "תל תלפיות" (טבת תרפ"ח), ושם העתיק מהספר "אור תורה" הנ"ל, ושבח את הפירוש הזה, וכתב שעל ידי זה יתורץ גם מה שיש להקשות מאין היו להם במדבר ארבעה מינים למצוה, כי לפי זה לא היו צריכים במדבר ארבעה מינים למצוה.

"ועל זה קמו מעוררים נגד כבוד תורתו, על שהביא יסוד להסתמך על הפירוש של הספר הנ"ל, שהוא קשה הבנה לומר דבמדבר לא נצטוו לא על סוכה, ולא על לקיחת ארבעה מינים. וכבוד תורתו התאמץ כנגדם, והביא סימוכין לפירוש הזה מדברי הרמב"ם במורה נבוכים (ח"ג פרק מ"ג), שכותב בטעם ציוי לקיחת הארבעה מינים: 'מפני שהם שמחה בצאתם מן המדבר, אשר היה לא מקום זרע ותאנה וגפן ורמון, ומים אין לשתות, אל מקום האילנות נותני פרי והנהרות. ולקח לזכרון זה הנאה שבפירות האדמה, והטוב שבריחו, והיפה שבעלין, והטוב שבעשבים גם כן, רצוני לומר ערבי נחל, ואלו הארבעה מינים הם אשר קבצו שלשה הדברים האלה:

²¹ גם אליו הפנה בספר "כמוצא שלל רב" הנ"ל.

האחד רוב מציאותם בארץ ישראל בעת ההיא והיה כל אדם יכול למצאם, והענין השני וכו'. הרי גם מטעמו זה של הרמב"ם משמע נמי דמצות לקיחת ארבעת המינים לא נצטוו כי אם בבואם אל הארץ. ובאשר המערערים מערערים גם בכונת דברי הרמב"ם, בקשני כבוד תורתו לכתוב לו את חוות דעתי".

וכתב על כך ה"ציץ אליעזר": "הנה דברי הרמב"ם בטעמו ונימוקו זה, ברור מללו, דציוי לקיחת ארבעת המינים היה רק לאחר שיבואו לארץ, ולא ידעתי איך אפשר לפקפק בזה. וזה מוכח הן מעצם נימוקו היסודי, במה שכתב 'שהם שמחה בצאתם מן המדבר וכו' אל מקום האילנות', הרי בהדיא שמפרש שהמצוה באה אחרי צאתם מן המדבר. והן מנימוקו המשני למה שנצטוו דווקא על לקיחת ארבעה מינים אלה, והיינו במה שכתב דהוא 'מרוב מציאותם בארץ ישראל בעת ההיא והיה יכול כל אדם למצאם'. הרי דחלות הציוי היה בבואם לארץ ישראל, אשר שם יכלו בנקל כל אדם למצאם.

אוסף על כך שגם 'מנורת המאור' (בנר ג' כלל ד' ח"ו פ"ד) מעתיק טעמו ונימוקו הנ"ל של הרמב"ם, וכותב בלשון: 'והרב המורה גלה בספרו הנכבד טעם למצוה זו, כדי לזכור שהביאם ד' יתברך ממקום שאין שם פרי, ארץ מלחה לא תשב, אל ארץ נחלי מים, זבת חלב ודבש, ועל כן צוה לקחת בידם מהדברים החשובים שבארץ' עכ"ל. ולמדנו מדברי 'מנורת המאור' תרתי: ראשית, שקורא קילוס לטעמו זה של הרמב"ם ב'מורה נבוכים', ושנית שמדגיש במפורש שהמצוה באה כדי לזכור שהביאם אל ארץ נחלי מים. ומהך לישנא של 'והביאם' משמע בהדיא שחלות המצוה היתה לאחר שהביאם. ואותו הדבר משמע גם מלשונו שמסיים וכותב: 'ועל כן ציווס לקחת בידם מהדברים החשובים שבארץ', הרי דחלות הציוי היה עם היותם כבר בארץ ישראל, שאז ציווס לקחת בידם מהדברים החשובים שבארץ.

וראה זה מצאתי לעוד שנים מגדולי המפרשים שמפרשים מדעת עצמם גם כן כטעמו הנ"ל של הרמב"ם ב'מורה נבוכים' בציווי מצות לקיחת ארבעת המינים. האחד בספר 'צדה לדרך' לרבי מנחם זרח ז"ל (במאמר ד' כלל ו' פ"א). הוא מנמק דהארבעה מינים שבלולב לפי שיצאו אל המדבר וכו' ובאו למקום זבת חלב ודבש, וארץ נחלי מים, להיות זכרון זה ציוותה התורה לקחת הנאה שבפירות והיפה שבאילנות והיו ארבעה מינים אלו שהיו מוצאים שם וכו'. הרי כתמצית נימוקו של הרמב"ם, וכמעט נכרים הדברים שהעתיקו משם, ובמפורש שנצטוו בלקיחת ארבעה מינים אלו מפני שהיו מוצאים זה שם, והיינו מפני דסבירא ליה דחלות הציוי היה לאחר בואם אל הארץ.

והשני האברבנאל בפירושו על התורה בפרשת אמור בפיסקא המתחלת: 'וידבר ד' אל משה לאמר וגו' עד ויצא בן אשה ישראלית'. בראשונה הוא מסביר

וחוזר ומסביר דלקיחת הארבעה מינים שבלולב הוא בכדי לתת שבח והודאה אליו על אסיפת התבואות שבזמן ההוא היו נאספות מן השדה. ובאחרונה בתנו טעם לערבי הנחל הגדיל האברנאל לבאר ולכתוב דלפי שלא היו במצרים וכל שכן במדבר נחלי מים עיינות ותהומות, לכך צוה כשיבואו אל ארץ נחלי מים ישמחו בערבותיה. הרי מפורש ומבואר בדברי האברנאל דהך מצוה של לקיחת ערבי נחל, וממילא גם יתר השלושה מינים כמובן, נצטוו רק כשיבואו אל הארץ, דשם שהיא ארץ נחלי מים ישמחו בערבותיה".

ב. דחיית ה"ציץ אליעזר" את ההוכחה שבמדבר לא נהגה מצות ארבעת המינים מכח זה שלא היו להם שם ארבעה מינים

הוסיף ה"ציץ אליעזר" וכתב: "אולם לבוא ולהוכיח הדבר דלא נצטוו בארבעה מינים מכח הקושיא דמאין היה להם במדבר ארבעה מינים למצוה, מזה אין להוכיח. דהרי כבוד תורתו בעצמו מביא מקודם לזה במאמרו שם דברי התוספות בחולין דף פ"ח ע"ב שכותבים דשמה כשבאו ישראל למדבר היה המדבר מצמיח, עיין שם ברש"ש. וכן דברי מדרש שיר השירים רבה פ"ד על הפסוק 'שלחך פרדס רמונים', דאר"י הבאר היתה מעלה להם מיני דשאים, מיני זרעונים, מיני אילנות. תדע לך שהוא כן, שכיון שמתה מרים ופסקה הבאר מהן היו אומרים: 'לא מקום זרע ותאנה וגפן'. ובילקוט שמעוני ריש חגי כתוב: אתה מוצא כשיצאו ישראל ממצרים הוריד להם את המן, והגיז להם את השליו, והעלה להם את הבאר, והיה כל שבט ושבט עושה לו אמת המים, וממשיכה מן הבאר, והיה ממשיכה אצלו, והיה נוטע לו תאנים ורמונים גפנים ותפוחים וכו', עיין שם, ואם כן יש לומר דצמחו להם גם מארבעה מינים אלה, ומהם לקחו למצוה. או יש לומר דלקחום מעין גדי, כעין דאיתא בתרגום שיר השירים א, טו, שלקחו מכרמי עין גדי יין לנסכים".

ג. הוכחת ה"ציץ אליעזר" שבמדבר לא נהגה מצות ישיבה בסוכה

המשיך ה"ציץ אליעזר" וכתב: "'וזהו הכל בקשר ללקיחת ארבעת המינים, ובנוגע למצות ישיבת סוכה לומר שלא נצטוו במדבר, אביא לו גם כן בזה תנא דמסייעא גדול לכך, הרי הוא המבי"ט ז"ל בספרו 'בית אלקים' שער היסודות פרק ל"ז. בראשונה כותב דאפילו מצות סוכה, שהיא רמז לענני כבוד שסככו עליהם כל ארבעים שנה, אפשר שהיתה נוהגת במדבר מדי שנה, רמז למה שהיה הווה בכל השנה כולה, שהיו מסוככים בענני הכבוד וכו'. ושוב חוזר בו מזה, וכותב דאפשר כי הגם שחג המצות והשבועות נהגו במדבר, חג הסוכות לענין ישיבה בסוכה לא נהגו, שהרי היו מסוככים בענני כבוד, ואיך יעשו סוכה תחת שם סוכה. ולכך אמר

הכתוב: 'למען ידעו דרתיכם כי בסוכות הושבתי את בני ישראל בהוציא אתם מארץ מצרים', כי לא נצטוו מצוה זו מיד, כי אם לדורות הבאים, אחרי דור המדבר. עיין שם. הרי שכבר עלה על כך לומר דבמדבר לא נצטוו על ישיבה בסוכה גם על דעת המבי"ט ז"ל, ומתוך נימוק הלכתי, משום דהיה נחשב זה כסוכה תחת סוכה, בהיותם מסוככים בענני כבוד".

2. הסבר ה"אזנים לתורה"

הסבר אחר כתב ה"אזנים לתורה" (ויקרא כג, לט). בתחילת דבריו שאל: "אך בחמשה עשר יום לחדש השביעי באספכם את תבואת הארץ – אחרי שגמר כבר את הדיבור על חג הסוכות ועל כל המועדים, באומרו: 'אלה מועדי ד', חזר עוד הפעם לדבר על חג של שבעה ימים בחמשה עשר יום לחדש השביעי!! ואי משום מצות ארבעת המינים שנתחדשה בפרשה זו, ומצות השמחה ופריטי דיני הסוכה – אפשר היה לזכור אותם לפני 'אלה מועדי ד'! ולמה באה פרשה שניה בענייני חג הסוכות? ולמה נאמר בה 'אך? את מי ומה בא למעט?!"

וענה: "ויש לומר שיש שני טעמים עיקריים לחג הסוכות: האחד שהוא המשך לראש השנה ויום הכפורים, וכן אמר רבי אליעזר ברבי מרוס: 'למה אנו עושים סוכה אחר יום הכפורים? לומר לך שכן אתה מוצא: בראש השנה יושב הקב"ה בדין על באי העולם, וביום הכפורים הוא חותם את הדין. שמא יצא דין של ישראל לגלות, ועל ידי כן עושין סוכה וגולין מבתיהן לסוכה, והקב"ה מעלה עליהן כאילו גלו לבבל' (ילקוט שמעוני ח"א סוף רמז תרנ"ג). וכל הפרשה הראשונה מפסוק ל"ד עד פסוק ל"ו מדברת אודות חג הסוכות מטעם גלות, להשלים את הכפרה של ראש השנה ויום הכפורים, ולפיכך נאמר בה: 'בחמשה עשר יום לחדש השביעי הזה', רצונו לומר שבו גם חלים ראש השנה ויום הכפורים. שמטרה אחת לשלושה מקראי קדש אלו שבחדש השביעי. ולפיכך לא נאמרה בפרשה זו 'שמחה', כי מטעם זה גם חג הסוכות לימים נוראים נחשב. ומפני שזה הוא עיקר הטעם של סוכות לפיכך סיים: 'אלה מועדי ד'."

אבל לחג הסוכות יש טעם שני ממדרגה שניה, היינו: 'באספכם את תבואת הארץ', וצריך להודות לדי' על כל הטוב אשר נתן לנו. ולפיכך: 'ולקחתם לכם פרי עץ הדר וגו' ושמחתם לפני ד' אלקיכם'. ולא רק לחג טעם שני הפוך מן הראשון, ולפיכך נאמר בתחילתו: 'אך', רוצה לומר יש לחג הזה טעם אחר ההופך אותו 'מיגון לשמחה', אלא גם לשיבת סוכה יש טעם של שמחה וזכרון טוב: 'כי בסוכות הושבתי את בני ישראל בהוציא אתם מארץ מצרים', אלו ענני כבוד".

ה"אזנים לתורה" ענה על כל ארבע השאלות: גם על ההפרדה בין מצוות חג הסוכות, גם על הכפילות שבפסוק ל"ט, גם על המלה "אך" הכתובה בפתיחת החלק השני, וגם על המלה "הזה" הכתובה בפתיחת החלק הראשון! מצד חגי תשרי, תעשו את חג הסוכות, וגם תשבו בסוכה מצד היציאה לגלות שבמצוה זו, כהמשך לכפרת יום הכפורים, אבל לא נצטויתם לקחת את ארבעת המינים. אך "באספכם את תבואת הארץ", כלומר: מצד השמחה באסיף - אז תחגו את חג ד' גם בלקיחת ארבעת המינים, וגם בישיבה בסוכה מטעם ש"בסכות הושבתי את בני ישראל בהוציאי אותם מארץ מצרים"²²!

יש לציין שבניגוד להסבר הספורנו, ה"אור תורה" והרד"ך הופמן שבמלים "חג הסכת שבעת ימים לד" לא נאמר הציווי לשבת בסוכות, והציווי מופיע רק במלים "בסכת תשבו שבעת ימים", הבין ה"אזנים לתורה" שכבר במלים "חג הסכת שבעת ימים לד" נאמר ציווי לשבת בסוכות.

עוד יש להעיר על מה שכתב ה"אזנים לתורה" שהטעם העיקרי של חג הסוכות הוא מצד חגי תשרי, ושהטעם השני של סוכות "באספכם את תבואת הארץ" הוא רק: "ממדרגה שניה", שלעניות דעתי אינו נראה כך, אלא להיפך: "באספכם את תבואת הארץ" מבטא את העובדה שחג הסוכות הוא חלק ממערכת הרגלים, כמו שמפורש בתורה כבר בפרשת משפטים ובפרשת כי תשא, כמו שהתבאר בפתיחה, ואילו על ראש השנה טרם למדנו עד לפרשתנו. וגם על יום הכפורים, שכבר למדנו בפרשת אחרי מות (פרק ט"ז), לא למדנו עליו כחלק ממערכת של חגים, אלא כיום מיוחד בפני עצמו, וממילא לא ידענו שחג הסוכות הוא חלק מחגי תשרי. כמו כן בפרשת ראה גם כן מופיע חג הסוכות כחלק ממערכת הרגלים, וגם שם לא נזכרו לא ראש השנה ולא יום הכפורים! לעומת זאת כל הטעם של סוכות כהמשך לחגי תשרי רק רמוז בפרשתנו במלה "הזה" ובמלה "אך", בכפילות של פסוק ל"ט, ובהפרדת הפרשיות. אבל את כל הדברים האלה אפשר לפרש בצורה אחרת, כמו שפירשו ה"אור תורה" והרד"ך הופמן.

ועיין גם ב"אליה רבה" סימן תרכ"ה, שהקשה על המדרש שהביא ה"אזנים לתורה" שהסוכה באה לבטא את יציאתנו לגלות, שהרי מפורש בתורה טעם אחר: "בסכת תשבו שבעת ימים, כל האזרח בישראל ישבו בסכת. למען ידעו דלתיכם כי בסכות הושבתי את בני ישראל בהוציאי אותם מארץ מצרים!" ותיירך שכל כוונת

²² עין גם ב"תורת משה" לחתם סופר לחג הסוכות (בסוף פרשת האזינו, דף עה ע"ב מדפי הספר) בד"ה "בחמשה עשר יום לחדש השביעי הזה חג הסכת שבעת ימים לד"י.

המדרש היא רק להסביר את זמן המצוה: מדוע עושים את הסוכה במוצאי יום הכפורים ולא לפני כן?²³

מכל מקום הסברו העקרוני של ה"אזנים לתורה" - שלחג הסוכות יש שתי משמעויות: החג האחרון בחגי חדש תשרי והרגל האחרון - ודאי נראה מאד.

הוכחה נוספת לדברי ה"אזנים לתורה"

ה"אזנים לתורה" כתב שהחלק השני של מצוות חג הסוכות בא לבטא את חג הסוכות מצד ההודאה על האסיף, "וגם לישיבת הסוכה יש טעם של שמחה וזכרון טוב".

בהמשך לדרכו של ה"אזנים לתורה" שהחלק השני של מצוות חג הסוכות בא לבטא את חג הסוכות מצד היותו אחד מהרגלים, נראה להוסיף שכן מצאנו בכל הרגלים את הצד החקלאי: חג המצות חל ב"חדש האביב" (דברים טז, א), שהוא זמן הבשלת השעורים²⁴, ובו מביאים את ראשית קציר השעורים למקדש (ויקרא כג, ט-יד). חג השבועות הוא "חג הקציר" (שמות כג, טז ולד, כב), קציר החטים, ובו מביאים את ראשית קציר החטים למקדש (ויקרא כג, טו-כא). חג הסוכות הוא "חג האסיף" (שמות שם).

ואכן במצות ארבעת המינים בחג הסוכות ציוותה התורה: "ושמחתם לפני ד'" (פסוק מ), בדומה לציווי: "והניף את העמר לפני ד'" (פסוק יא) שבהקרבת מנחת העמר בחג המצות, ובדומה לציווי: "והניף הכהן אתם על לחם הבכורים תנופה לפני ד'" (פסוק כ), שבהקרבת שתי הלחם בחג השבועות!

רואים אם כן שבכל אחד מהרגלים מְצוּה התורה בנוסף למצות הקרבת האֶשֶׁה, שהוא בעיקר קרבנות מהחי (אמנם עם מנחות ונסכים הנוספים עליהם), גם על מצוה מיוחדת שנעשית לפני ד' במיני ה**צומח**. זאת כדי לבטא את העובדה שדי מצמיח לנו את היבול. חלק זה של מצוות חג הסוכות מבטא אפוא את מצוות חג הסוכות כחלק ממערכת הרגלים.

כמו כן במצות הישיבה בסוכה שבסוף החלק השני של מצוות חג הסוכות ציינה התורה שעלינו לזכור את מה שעשה לנו ד' בהוציאו אותנו מארץ מצרים, בדומה לכך שבחג המצות ציינה התורה שעלינו לזכור את יציאת מצרים עצמה (שמות כג, טו ולד, יח). לעומת זאת בראש השנה וביום הכפורים לא ציינה התורה שעלינו לזכור את יציאת מצרים. בכך רואים גם כן שחלק זה של מצוות חג הסוכות

²³ עיין שם היטב בכל דבריו.

²⁴ עיין רש"י שם ורש"י ויקרא ב, יד.

מתיחס לרגלים. אמנם יש להעיר שביחס לחג השבועות לא כתבה התורה במפורש שעלינו לזכור את מתן תורה. ועיין על כך במאמרי "חג השבועות בתורה" פי"ד²⁵.
 על פי ה"אזנים לתורה" אפשר גם לישב את מה שהקשה הרב שביב על הראב"ע: המיעוט של "אך" הוא רק בתחילת החלק השני, כיון שבחלק הראשון התורה עוסקת בחג הסוכות כממשיך את חגי תשרי, ולכן שם התורה לא רצתה לנגד את חג הסוכות ליום הכפורים. ורק בחלק השני, שבו התורה מדגישה את צד השמחה ואת צדדי הרגל שבחג הסוכות מצד ההודאה על ניסי המדבר ועל ניסי ההוה, נאמר בפתיחתו "אך"²⁶!

3. מה בין דברי ה"אור תורה" לדברי ה"אזנים לתורה"?

גם לפי ה"אור תורה" והמפרשים שהלכו בשיטתו וגם לפי ה"אזנים לתורה" מיושבות כל ארבע השאלות: מדוע הופרדו מצוות חג הסוכות לשני חלקים, מדוע חוזרת התורה בפסוק ל"ט על מה שנאמר בפסוקים ל"ד-ל"ו, מדוע פותח החלק השני של מצות חג הסוכות במלה "אך", ומדוע נאמר בתחילת החלק הראשון "בחמשה עשר יום לחדש השביעי הזה".

אבל יש לציין שיש הבדל גדול בין פירוש ה"אור תורה" וחבריו, לבין פירוש ה"אזנים לתורה": לפי ה"אור תורה" וסיעתו ההפרדה באה לבטא את החילוק בין מצוות חג הסוכות בזמן המדבר, לבין מצוות חג הסוכות בכניסה לארץ. הדבר רמוז - בנוסף להפרדה, לכפילות, למלה "הזה" שבראש החלק הראשון, ולמלה "אך" שבראש החלק השני - במלה "[באספכם את תבואת] הארץ". ואילו לפי ה"אזנים לתורה" ההפרדה באה לבטא את החילוק בין מצוות חג הסוכות מדין חגי תשרי, לבין מצוות חג הסוכות מדין שלש רגלים, והדבר רמוז - בנוסף להפרדה, לכפילות,

²⁵ יש לשים לב שהחלק השני של מצוות חג הסוכות מחולק לשנים: החלק הראשון שלו (פסוקים לט-מא) עוסק במצות ארבעת המינים, שמבטאת את השמחה על אסיף הארץ, כחלק מההודאה של הרגלים על היבול שבכל שנה (ועיין בהרחבה במאמר על ארבעת המינים). החלק השני שלו (פסוקים מב-מוג) עוסק במצות הסוכה, שמבטאת את ההודאה על ניסי המדבר, כחלק מההודאה של הרגלים על הנסים שעשה לנו ד' ביציאתנו ממצרים (ועיין בהרחבה במאמר על מצות הישיבה בסוכה).
 ועיין באברבנאל ששאל שפסוק מ"א חוזר על פסוק ל"ט, וענה שכיון שפסוק ל"ט תלה את החג באסיף הארץ, היה מקום לחשוב שמצות ארבעת המינים אינה נוהגת אלא בארץ, ולא בחוץ לארץ, לכן חזרה התורה והדגישה: "וחגתם אתו חג לד' שבעת ימים בשנה, חקת עולם לדורותיכם, בחדש השביעי תחגו אתו". כלומר: גם בגלות. ומובן מאד מדוע פסוק זה מופיע במקום שבו הוא כתוב: מיד אחרי מצות ארבעת המינים שמבטאים את השמחה באסיף, ולא אחרי מצות הישיבה בסוכה שמבטאת את ההודאה על ניסי המדבר, שהודאה זו פשוט שמחויבים בה גם בגלות.
²⁶ עיין גם ברד"ק הופמן שם בעמ' ק"ף שכתב כעין זה, אך בלי להתייחס לראב"ע ורלב"ש. ועיין עוד ב"אזנים לתורה" שם שכתב הסבר נוסף, ובפירוש רש"י הירש כאן.

למלה "הזה" שבראש החלק הראשון, ולמלה "אך" שבראש החלק השני - במלים "באספכם את תבואת הארץ"²⁷.

סיכום

א. על השאלה מדוע חזרה התורה בפסוק ל"ט על מה שהיא כבר אמרה בפסוקים ל"ד-ל"ו, ענה רבנו בחיי שתי תשובות:
1. בגלל ההפסקה והאריכות שבפסוקים לז-לח.
2. בגלל השוני בין סוגי המצוות: החלק הראשון עוסק בקרבנות ובשביתה ממלאכה, ואילו החלק השני עוסק במצוות המעשיות של כל יחיד.

ב. על השאלה מדוע כתובה המלה "אך" בראש החלק השני נאמרו שלש תשובות:
1. רש"י כתב שהמלה באה למעט הקרבת קרבן חגיגה בשבת.
2. הראב"ע והרשב"ם כתבו שהמלה באה להדגיש שחג הסוכות הוא חג של שמחה, בניגוד ליום הכפורים, שהוא יום עינוי נפש.
3. הספורנו כתב שהמלה באה להדגיש שבחג הסוכות היום השמיני קדוש ולא היום השביעי, ועוד שיש בו מצוות מיוחדות של ישיבה בסוכה ונטילת ארבעת המינים.

ג. על ההפרדה בין הפרשיות נאמרו שתי תשובות:
1. ה"אור תורה", הרד"ץ הופמן וה"ציץ אליעזר" כתבו שהחלק הראשון עוסק בחג הסוכות שבמדבר, שאז לא הוצרכו לשבת בסוכות, ולא לקחת את ארבעת המינים. ואילו החלק השני עוסק בחג הסוכות שבארץ, שאז יצטרכו לשבת בסוכות, ולקחת את ארבעת המינים.
על פי זה הסביר ה"אור תורה" שלכן כתובה המלה "הזה" בראש החלק הראשון: חג הסוכות הזה, שבמדבר!
על פי דבריהם ענינו שלכן חוזרת התורה על מצוות חג הסוכות בפסוק ל"ט, ולכן גם כתובה המלה "אך" בראש החלק השני: כעת עוסקת התורה במצוות חג הסוכות שינהגו בארץ ישראל!

2. ה"אזנים לתורה" כתב שהחלק הראשון עוסק בחג הסוכות כהמשך לחגי תשרי, ואילו החלק השני עוסק בחג הסוכות כאחד משלש רגלים.

²⁷ עיין במאמר על ארבעת המינים שם הסברנו שהרמב"ם והרמב"ן גם כן נחלקו האם עיקר הדגש בפסוק הוא במלה "הארץ", או במלים "באספכם את תבואת".

על פי זה ענה ה"אזנים לתורה" שלכן כתובה המלה "הזה" בראש החלק הראשון: בחדש זה, שבו חלים ראש השנה ויום הכפורים! לעומתה המלה "אך" בראש החלק השני מדגישה: כעת עוסקת התורה בחג הסוכות מצד הרגלים. כמו כן ענה ה"אזנים לתורה" שלכן חזרה התורה בפסוק ל"ט על מצוות חג הסוכות: מצד הרגל שבחג הסוכות. על פי דבריו גם ישבנו את הסבר הראב"ע והרשב"ם שהמלה "אך" כתובה רק בחלק השני, כיון שרק חלק זה עוסק בשמחה של חג הסוכות, בניגוד לחלק הראשון, בו חג הסוכות הוא חלק מחגי תשרי.

סיום

ברוך ד' זכינו בדורות האחרונים לשוב אל ארץ קדשנו, ולקיים בה: "באספכם את תבואת הארץ". יהי רצון שנזכה בקרוב לבנין בית המקדש, ולקיים בו את המשך הפסוקים: "ושמחתם לפני ד' אלקיכם [כלומר: במקדש] שבעת ימים".